

Kiss Ferenc életműve (szerkesztette: Fekete Károly)

S hogy mi volt az Országos Református Szeretetszövetség, azt Géra Elenonóra tanulmányából tudhatjuk meg. A magyar reformátusok „egyházi élete elcserjésedett az egyesületekben” – fogalmazott Kiss Ferenc, mivel számtalan egyesület szerveződött az elesettek gondozására. A jótékony egyesületek azonban túlságosan sokfélék voltak, részben egymás munkáját keresztezték, időről időre oktalan vetélkedés alakult ki köztük, sokukat „a jóindulatú, ámde tehetetlen dilettantizmus bájos naivitással társulva jellemezte.”

A református diakóniatörténet egyik kiemelkedő személyiségének életművét ismerhetjük meg a most útjára indult Diakóniai Könyvtár első kötetéből. Kiss Ferenc a „magyar reformátusok szociális apostola" (1862–1948) életének nyolcvanhat éve alatt, hosszú évtizedek aktív egyházépítő tevékenységével jelentősen hozzájárult a gyakorlati egyházi munka megújulásához. Lelkészi és teológiai tanári munkásságát Fekete Károly tanulmányából ismerhetjük meg. A tanulmány címe: Kiss Ferenc, a teológiai professzor. A Debreceni Református Kollégium sok neves, küldetéses tanáregyénisége között előkelő helye van a XX. századi személyiségek között Kiss Ferenc teológiai professzornak, a Kálvineumok megszervezőjének, a Szeretetszövetség megalapítójának, aki elsőként töltötte be az 1912-ben létrejött Debreceni Egyetem rektori tisztét. Az utókor Kiss Ferenc professzort igen hamar sokatmondó elnevezésekkel tisztelte meg: nevezték „az árvák atyjának”, „a magyar reformátusok szociális apostolá”-nak, „a nyolcadik diakónus”-nak, „a magyar Bodelschwingh”-nek. Hosszú, nyolcvanhat esztendei életútja széles munkamezőn zajlott. A szerkesztő ír a felmenőkről, a családi neveltetésről. Kiss Ferenc felmenői alföldi szabad pásztoremberek, legelőbérlő gazdák és juhászok voltak. Apja, id. Kiss Ferenc (1836–1921) már „tanult ember” lett. Iskoláit Kisújszálláson és Debrecenben végezte, gyakorlatát Füzesgyarmaton folytatta. Tanítóként 1854–1859 között Túrkevén indult pályafutása, innen kerül át Kenderesre rektornak (1859–1869), ahol 1861. november 15-én kötött házasságot Tóth Rozáliával (1844–1873). Ebből a házasságból született Kenderesen 1862. december 4-én Kiss Ferenc. Apja Mezőtúrra kerülése után iskoláit Mezőtúron kezdte , a hetedik osztályt a német nyelvtanulás miatt Késmárkon végezte – jeles eredménnyel –, a nyolcadikat pedig Kecskeméten járta. Teológiai tanulmányait 1880-ban kezdte Debrecenben. Tanárai Balogh

Ferenc, Menyhárt István, Csiky Lajos és Tóth Sámuel teológiai professzorok voltak. 1884 szeptemberétől segédtanító, majd segédlelkész lett Mezőtúron. Első és második lelkészképesítő5 vizsgájának letétele után, 1886 októberétől egyéves tanulmányúton járt Bécsben, ahol a protestáns teológiai fakultáson Eduard Böhltől dogmatikát és vallásfilozófiát, Seberinytől (Szeberényi János) gyakorlati teológiát hallgatott, és német irodalomtörténeti tanulmányokkal is foglalkozott.6 Bécsből 1887 nyarán érkezett vissza, s több helyen végezte segédlelkészi és oktatói munkáját. Mezőtúron segédlelkész (1887. július 30. – 1888. szeptember 1.), majd az 1888/89. tanévben Karcagon volt helyettes tanár. Innen 1889. július 30-án Debrecenbe ment Könyves Tóth Mihály mellé segédlelkésznek és reáliskolai vallástanárnak, 1892-ben pedig Kisújszálláson volt segédlelkész és helyettes tanár. Az ezekben az években született írásai irodalomtörténeti érdeklődéséből születtek. Ahogyan azt ő maga írta: „Tanuló éveimben állandóan főként irodalomtörténeti, kápláni s h. tanári éveimben magyar prot. irodalomtörténeti s könyvészeti tanulmányokkal foglalkoztam; szándékom volt a magyar prot. irodalomtörténet írás s bibliográfia terén működni, e célból kötegekre menő jegyzeteket s előtanulmányokat írtam össze s az 1711. év előtti magyar prot. könyvészetet szakszerű leírásos címlapokban összeállítottam, folytatva e munkát az 1711. utáni könyvészeti anyag gyűjtésével.” Családot 1893. április 3-án alapított, amikor elvette feleségül Szécsi Zsuzsannát, aki hat fiúgyermekkel ajándékozta meg életét. Első önálló szolgálati helyre Földesen talált, ahol 1893. május 7-én kezdte meg szolgálatát. 1899-től Püspökladányba ment át lelkipásztornak. Helyi aktivitásának hírére és eredményei miatt 1904–1907 között zsinati tagságra választották, 1910-től a Kálvineum elnöke és szervezője lett. Az Alsószabolcs-Hajdúvidéki Református Egyházmegye gyülekezetei 1911-ben esperessé, 1912-ben pedig egyházkerületi főjegyzővé választották Baltazár Dezső püspök mellé. A közvélemény elismerését szépen mutatják a gyakorlati teológiai tanszék nyugalomba vonuló professzorának, Csiky Lajosnak a szavai, aki Kiss Ferenc főjegyzőt bemutatva írja a debrecenieknek: „Íme, egy tettekben erős, eredményekben gazdag élet. Ha mindezekhez hozzávesszük fényes ékesszólással zengő ajakát, tisztán magyaros szép irályát: egy egész ember áll előttünk, kit Isten áldása kísér léptein lelkes munkájú vállalataiban. Amit eddig magára vállalt, mindazt elvégezte hű becsületességgel. Mind többre hívatván, mind többet végezett. Legyen vele az Isten erőt gyarapító kegyelme, hogy soká-soká munkálkodhassék a közügyeknek emelésében.” Ezekért a tulajdonságaiért választotta meg a debreceni teológiai akadémia 1912 novemberében a belmisszió és a lelkipásztorkodástan tanárává. Hogy erre a feladatra felkészüljön, 1913 januárjától tanulmányúton járt Németországban, ahol Bethel híres diakóniai intézményének munkájával is megismerkedett. Szervezőmunkájának köszönhetően több intézményt beindított: 1913- ban nyílt meg Hajdúböszörményben a Fiúkálvineum, 1914/15. tanévben ő lett a Debreceni Egyetem első rektora, 1914-ben megszervezte Debrecenben a Lelkészképző Intézetet. Nyíregyházán 1922-ben indította be a Leánykálvineum működését. Teológiai és belmissziói munkásságát 1929-ben a pécsi egyetem soproni teológiai fakultása tiszteletbeli doktori címmel ismerte el. Kiss Ferenc életének döntő alkotása volt az 1931-ben megalakított Országos Szeretetszövetség, amely évtizedek kitartó munkájával országos diakóniai intézményhálózatot eredményezett. Mint teológiai tanár 1933. június 30-án vonult nyugdíjba, 1936-ban Budapestre költözött. Munkásságáért Magyarország kormányzója 1943-ban a magyar érdemrend csillagos középkeresztjével tüntette ki. Tartalmas, szolgáló élete 1948. április 9-én Pestszenterzsébeten zárult le. Temetése Debrecenben volt, a Debreceni Egyetem aulájában felállított ravatalánál dr. Kállay Kálmán professzor hirdette az igét.

S hogy mi volt az Országos Református Szeretetszövetség, azt Géra Elenonóra tanulmányából tudhatjuk meg. A magyar reformátusok „egyházi élete elcserjésedett az egyesületekben” – fogalmazott Kiss Ferenc, mivel számtalan egyesület szerveződött az elesettek gondozására. A jótékony egyesületek azonban túlságosan sokfélék voltak, részben egymás munkáját keresztezték, időről időre oktalan vetélkedés alakult ki köztük, sokukat „a jóindulatú, ámde tehetetlen dilettantizmus bájos naivitással társulva jellemezte.” Több alakulat csak nevében viselte a református jelzőt, mert célkitűzései eltértek, vagy éppen pont ellentétben álltak az egyház hivatalos programjával. A számtalan egyesület, a sok segélyre szoruló kimerítette és elkedvetlenítette a legjobb szándékú adakozókat is. A kialakult helyzet egyik legfőbb okaként Kiss Ferenc a külföldi példák alapján megindult, a gyülekezeti elvet még jobban elhomályosító belmissziót nevezte meg. Kiss Ferenc véleménye szerint a „szeretetmunka végcélja az egzisztenciális talpraállítás, az egyesek élethiányainak végleges pótlása, akadályainak elhárítása s az önálló gazdasági személyek létrehozása.” Felvetődött a kérdés, hogy ki vagy kik végezzék az önálló egzisztenciákat teremtő szeretetmunkát. Kiss a gyülekezeti elvből kiindulva úgy látta, hogy ez elsősorban a gyülekezetek kötelessége presbitériumuk, nőszövetségük, missziói vagy más bizottságuk útján. Ahol pedig a helyi gyülekezetben csak néhány árva, illetve agg él, ott a gyülekezetek magasabb szervezeti egységeinek, vagyis az egyházmegyéknek, az egyházkerületeknek, az egyetemes egyháznak kell olyan intézetek létesítését és fenntartását biztosítani, amelyekbe az illetékes gyülekezetek intézeti tartásra szoruló tagjait helyezhetik el.

Az Országos Református Lelkészegyesület (ORLE) 1930 őszén tartott közgyűlése Kiss Ferenc kezdeményezésére foglalkozott egy Országos Református Védőszövetség megalakításának eszméjével, sőt a megvalósításáról határozatot hozott. Az Egyetemes Konvent Elnöki Tanácsa a célkitűzést helyesnek, a megvalósítást szükségesnek ítélte, de bizonyos kérdésekben fenntartásai voltak. Egyrészt azért, mert a védőszövetség céljai teljesen azonosak voltak az egyetemes egyház által végzendő szociális és karitatív feladatokkal, melyeknek kizárólagos végzését tőlük függetlenül, valamilyen egyesület által nem találták összeegyeztethetőnek az egyház fogalmával. Másrészt attól tartottak, hogy az ORLE közreműködésével szerveződő védőszövetség nem számíthatna a már működő egyesületek önkéntes csatlakozására. Harmadrészt, mivel egy, az összes konfirmált személyt magába foglaló s adományaikból táplálkozó szövetség nem rendelhető az egyháztól független, egyháztársadalmi egyesület hatósága alá. Az előkészítő munka során több alapszabály-tervezet született. A korábbi változatban a szövetség célkitűzései között szerepelt a külmissziói mozgalom támogatása, keresztyén sajtó- és irodalomszolgálat, bibliakiadó és -terjesztő társaság létesítése. Más református egyesületek, az eredeti elképzelések szerint kétféle módon csatlakozhattak volna a szövetséghez vagy különállásuk teljes, vagy részleges feladásával. A mindenestül csatlakozó intézmények fenntartását, irányítását, ellenőrzését átvette volna a szövetség. A második csoportba tartozó intézmények autonómiájukat megtarthatták, de lemondtak a saját céljaikra eszközlendő gyűjtésekről. Hosszadalmas egyeztetés után az országos zsinat 1931. május 12-én tartott ülésén üdvözölhette az Országos Református Szeretetszövetség megalakulását. A szövetség megalapításáról Kiss Ferenc a következőket írta: „Mindig jelképes dolognak tekintettem, hogy a Szövetséget a zsinat tagjai létesítették, hogy a megalakulást már másnapon

a zsinat hivatalosan tudomásul s pártfogásába vette, […] hogy a Konvent az összes szeretetmunkákat végző egyesületek között legmagasabb segélyben a Szeretetszövetséget részesítette.”„A Szeretetszövetség indulásakor jólesően tapasztaltam az úgynevezett hivatalos egyház teljes megértését. A zsinati atyák Ravasz László püspök indítványára egyhangúlag mondották ki a Szeretetszövetség megalakítását.” Az alapítást pártoló tömegek kezdeti lelkesedése hamar alábbhagyott, mivel ráébredtek, hogy az új szerveződés mégsem a várt tehermentesí- tő akció, ahogyan kezdetben gondolták. A helyi érdekű szegénygondozás nem olvadhatott bele teljes egészében a Szeretetszövetségbe, vagyis ez a legújabb egyesület is csak egy újabb támogatásra szoruló szervezetté alakult át a szemükben. A szervezet életképességét végül annak köszönhette, hogy a többi egyesülettel ellentétben nem a középrétegek támogatása tartotta életben, hanem a kisembereké. A Szeretetszövetség tagja lehetett minden konfirmált református. A tagdíjak megállapításánál a „nem egytől sokat, hanem mindenkitől valamit, a valamit úgy értve, hogy ami tőle telik”68 elvet követték. A tiszteletbeli tagok egyszeri ötszáz, az alapítók száz, a rendes tagok évi négy, a pártoló tagok évi egy pengőt, a segítő tagok pedig tetszőleges, de évi rendes adományt fizettek. A Szeretetszövetség első elnökének Puky Endrét, a Képviselőház alelnökét választották meg. Miután 1934-ben lemondott, az egykori igazságügyminiszter és az Egyetemes Konvent világi elnöke, Balogh Jenő lépett a helyére. Az egyesület munkáját azonban nem az elnök irányította, hanem az ügyvezető igazgató. Első alkalommal Darányi Kálmánt, Harsányi Pált, Czeglédy Sándort, valamint Téglássy Andort választották meg tiszteletbeli elnököknek. Legfontosabb szerve az igazgatóválasztmány lett, amely az ügyvezető igazgató irányításával a munkát tervszerűen és szervezetten vezette. Hajlott kora ellenére az alapítástól 1945-ig Kiss Ferenc maga látta el az ügyvezető igazgatói feladatokat. Mindenről tudott, semmit nem hagyott másra, rendszeresen látogatta az intézményeiket. Életét teljesen kitöltötte a szervezés, ezért más tisztségeket visszautasított.

Szerte az országban jótékony esteket, hangversenyeket, templomi ünnepségeket rendeztek, amelyeken a Szeretetszövetség lelkésze missziói igehirdetést tartott. Az estek a gyűjtés egyik legeredményesebb színtereinek bizonyultak, annak ellenére, hogy többségük nem úri társaságnak szóló összejövetel volt. Kiss Ferenc fontosnak érezte a felnövekvő generáció rendszeres jótékonykodásra nevelését, ezért javasolta a Konventnek az összes református elemi és középiskolákban évente egy árvanap tartását. Szeme előtt lebegett továbbá az amerikai „Gyermekek a gyermekekért” akció sikere. A Konvent 1934-ben nyilvánította minden év októberének első vasárnapját árvanappá. A tanítók ezen a napon ismertették tanítványaikkal az Országos Református Szeretetszövetség munkáját, beszéltek az árvák mindennapi életéről. A gyermekek pedig rövid műsorral emlékeztek meg az árva hittestvérekről, majd gyűjtést rendeztek. Az árvanapi gyűjtés minden évben nagyon jól sikerült, az ünnepségeken tekintélyes összeget gyűjtöttek össze a gyermekek. Az árvanap bevétele egyes években a felnőttek számára rendezett estélyekét is meghaladta.

A Szeretetszövetség hatvanegy intézményének felsorolása, amelyet Gonda Ferenc készített el, átfogó képet ad arról az egész országra kiterjedő rendszerről, amely az elesettekről

gondoskodott. Elgondolkoztató, hogy a rövid néhány év alatt kiépült szervezet ingatlanainak nagy része hívő emberek, egyháztagok együttérzést tükröző adománya volt. A kötet második felében Kiss Ferenc beszédei, és az őt méltató megemlékezések olvashatók. Ezek közül különösen érdekes az „Új borhoz új tömlő – Az egyházi reform kérdéséhez" című írás, amely 1947-ben, nyolcvanöt éves korában jelent meg. Kíméletlen őszinteséggel, a változásba vetett hittel és komoly gyakorlati érzékkel fogalmazza meg kritikáját és a lehetséges kivezető utat a korabeli egyházi helyzetből.

A könyvből kiderült, hogy Kiss Ferenc életével adta a legnagyobb tanítást, amellyel mindmáig tanít és amelyre a tisztelet és szeretet igaz meghajlásával tekintünk fel mindannyian.

(Kiss Ferenc életműve; szerkesztette: Fekete Károly; Kálvin Kiadó, 2016.)

M.A.